

**STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA ZATVORSKOG SUSTAVA U
REPUBLICI HRVATSKOJ: POGLED S SUSTAVNOG ASPEKTA**

**STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF THE
PRISON SYSTEM IN THE REPUBLIC OF CROATIA: VIEW FROM
THE SYSTEMIC ASPECT**

Pregledni naučni rad

*Dr. sc. Dragutin Šimić**

SAŽETAK

U članku je izvršeno kritičko promišljanje stanja i perspektiva zatvorskog sustava RH sa aspekta njegovog sustavnog određenja. Sukladno tome razmatraju se temeljni postulati njegovog zakonskog i konceptualno-doktrinarnog određenja, kao i zapostavljeni elementi teorije i prakse koji se odnose na sagledavanje njegove uloge u sigurnosnom sustavu. Pored toga, ukazuje se i na najvažnija otvorena temeljna pitanja izgradnje njegovog menadžmenta. Među njima, polazni značaj ima ukazivanje na potrebu razlikovanja pojmova upravljanja, rukovođenja i zapovijedanja u zatvorskom sustavu. Obrazložena je neprihvatljivost uspostavljanja teorije i prakse parcijalnog sagledavanja zatvorskog sustava. Ukazano je na potrebu sustavnog pristupa razmatranja teorije i prakse zatvorskog sustava.

Ključne riječi: zatvorski sustav, sigurnosni sustav, upravljanje, rukovođenje.

ABSTRACT

The article critically reflects on the state and perspectives of the prison system in the Republic of Croatia from the aspect of its systematic determination. Accordingly, the basic postulates of its legal and conceptual-doctrinal determination are considered, as well as the neglected elements of theory and practice related to the perception of its role in the security system.

* e-mail: draguitinsimicds@gmail.com

In addition, it points to the most important open fundamental issues of the construction of its management. Among them, the initial significance is the indication of the need to differentiate between the concepts of management, leadership and command in the prison system. The inadmissibility of establishing the theory and practice of a partial overview of the prison system is explained. The need for a systematic approach to considering the theory and practice of the prison system was pointed out.

Key words: prison system, security system, management, leadership, command

1. UVODNA RAZMATRANJA

Polazište članka je stajalište da sagledavanje stanja i mogućnosti kvalitativne dogradnje zatvorskog sustava u RH nije moguće bez sustavnog pristupa. Inzistiranje na ovom pristupu je iznimno značajno. Poticaj za istraživanje ovog problema je nastao tijekom proučavanja teorijskih temelja djelatnosti zatvorskog sustava. Pored toga, u teoriji zatvorskog sustavu uočava se potreba što temeljitijeg sagledavanje teorijskih postulata tog sustava. U popisu literature na kraju članka su navedeni najvažniji izvori na kojima se zasniva teorijsko-hipotetski okvir članka.

Problemsko područje rada je, kao što sam naslov sugerira, sustavni pristup sagledavanja stanja i perspektiva izgradnje zatvorskog sustava. Sasvim razumljivo, on upućuje na dojam da je pretenciozan. Osnovni argumenti koji opravdavaju, potvrđuju da je u pitanju sustavni pristup je aktualizacija nekoliko uočenih problema. Prvog, da u teorijskim razmatranjima zatvorskog sustava dominiraju sadržaji koji se odnosi na tretmanski (psihosocijalni, rehabilitacijski) rad s zatvorenicima. Gotovo je potpuno zapostavljena tematika djelatnosti pravosudne policije, najvećeg segmenta sustava ne samo po broju djelatnika već i po njegovom značaju. Drugog, koji se nadovezuje na prvi, je izostavljanje sagledavanje uloge zatvorskog sustava u sustavu sigurnosti. Trećeg, ignoriranje problema menadžmenta zatvorskog sustava sa aspekta razumijevanje njegovih sastavnica: upravljanja, rukovođenja i zapovijedanja.

Pored tri navedena polazna problema na zapostavljanje sustavnog pristupa značajan utjecaj ima i dominacija eklektičnih znanstvenih istraživanja u ovom području. Suština eklektičnih istraživanja je reinterpetacija već

istraženih problema, najviše stranih autora. Ovakav pristup ne pridonosi razvoju i dogradnji teorije ne samo u ovom području već i u svim drugim. Jedini pozitivan učinak je akceptiranje teorijskih stavova koji pridonose profilaciji teorijskih temelja zatvorskog sustava. Ovaj pristup je najviše prepoznatljiv kao usvajanje *mainstream* koji se može definirati kao uvažavanje neprikosnovenih, stajališta eminentnih, najčešće stranih autora.

Odabrana problematika rada određuje njegov predmetni okvir – elemente sadržaja odabrane literature koji upućuju na zaključivanje, davanje odgovora na pitanja koja su formulirana problemom istraživanja. Sukladno tomu analizira se sadržaj temeljnih zakonskih i konceptualno-doktrinarnih odredbi zatvorskog sustava, kao i odabrane literature u RH i zemljama regije (BiH, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Slovenije i Srbije) koje su nastale raspadom SFRJ. Kosovo, također pripada toj skupini zemalja ali je izostavljeno zbog toga što još nije završen proces njegovog međunarodnog priznanja.

Navedene zemlje regije nisu odabrane samo zbog sličnosti jezika. Kao što je poznato nema jezičnih barijera i potrebe prevođenja u RH literature na bošnjačkom, crnogorskom i srpskom jeziku. Nešto je složenija situacija sa literaturom na makedonskim i slovenskom jeziku ali se i ona može razumjeti sa relativno manjom potrebom prevođenja. Navedene zemlje regije su odabrane prije svega što su slijednice SFRJ i u kojima se još uvijek nije razriješilo pitanje odnosa novonastalih zemalja sa teorijskim naslijeđenim bivše državne zajednice. Članak je limitiran na odbrane zemlje regije, između ostalog, i zbog činjenice da u opsegu članka nije moguće razmatrati veći broj zemalja.

Ovo pitanje je najviše izraženo u teorijskim načelima menadžmenta u svim područjima, pa tako i u zatvorskome sustavu. U teoriji bivše države je bila naglašena razlika između pojma upravljanja, rukovođenja i zapovijedanja, a u teorijama novonastalih, nije jasno definiran stav da pojam menadžmenta ne može zamjena za spomenute pojmove. Rješavanje ovog problema se ne postiže sa odabirom kontinuiteta ili diskontinuiteta sa teorijskim naslijeđem bivše države. Sustavni pristup podrazumijeva usvajanje stajališta koje se može uvjetno nazvati *filozofijom promjena sustava* – da se nove postavke, između ostalog, donose i na temelju starih. Jednostavno rečeno da novo nikada nije toliko dobro da ne treba sadržavati i elemente starih, prethodnih postavki. Isto tako, i da staro nije nikada toliko dobro da ne treba sadržavati novine.

Teorijsko-hipotetski okvir članka zasniva se na postulatu da odredbe zakona o zatvorskom sustavu predstavljaju najneposredniju operacionalizaciju teorijskih promišljanja. Te odredbe su svojevrsna „transmisija“, poveznica teorije i prakse. Može se reći i da predstavljaju odraz dostignute razine teorije, kao i uopćavanja prakse. Pored toga, zasniva i na postulatu da je teorijski doseg ove problematike na nedovoljnom stupnju, da je još u fazi profilacije. Stupanj teorije je limitiran zbog izostavljanja metateorijskih istraživanja poveznica ovog sustava sa sigurnosnim sustavom i menadžmentom (upravljanjem, rukovođenjem i zapovijedanjem).

Postavljeni teorijsko-hipotetski okvir upućuje na teorijski cilj rada - davanje elementa za potpunije teorijsko utemeljenje zatvorskog sustava. Glavno pitanje rada je dokazivanje značaja sustavnog pristupa istraživanja teorije sustava zatvorskog sustava. Polazeći od širine predmetnog okvira i ograničene mogućnosti obuhvata svih njegovih elemenata u opsegu članka osnovni njegov cilj je iniciranje rasprave, provođenje daljih kompleksnijih i studioznijih istraživanja ove tematike. Dalja istraživanja mogu rezultirati prihvaćanjem, korigiranjem ili odbacivanjem stajališta autora ovog članka.

Praktični cilj je afirmacija teorije zatvorskog sustava u smislu njenog potpunijeg uvažavanje njenih postulata u procesu donošenja zakona, podzakonskih akta kojima se najneposrednije određuje praksa njegovog funkcioniranja, kao i konceptualno-doktrinarnih dokumenata koji određuju njegovu uloga i značaj. Također, cilj je i poticanje djelatnika ovog sustava na proučavanje teorije u smislu njihove kontinuirane edukacije i profesionalnog razvoja. U najširem smislu praktični cilj je i naglašavanje značaja teorije zatvorskog sustava.

U literaturi ne postoji ni jedno relevantno djelo koje razmatra ovu tematiku. Ova se tematika parcijalno razmatra. Najviše dominiraju djela koja razmatraju psiho-socijalni tretman zatvorenika. Članak se zasniva na analizi sadržaja odabranih, po uvjerenju autora, relevantnih djela u RH, najviše, i nešto manje na literaturi zemalja regije. Najmanje je zastupljena analiza djela autora izvan zemalja regije. U popisu literature navode se i djela koja se izravno ne spominju u članku. Time se omogućuje zainteresiranim čitateljima da ostvare širi, potpuniji uvid u teorijska izvorišta na kojima se temelji članak.

Strukturu članka čine: Uvod, 1. Zakonsko određenje izvršenja kaznenih sankcija, 2. Zatvorski sustav kao segment sigurnosnog sustava, 3. Menadžment zatvorskog sustava i Zaključna razmatranja. Struktura rada ne pretendira na obuhvat svih elemenata predmetnog okvira. To i nije moguće

učiniti zbog, kao što je već spomenuto, ograničenja opsega članka. Odabrano je nekoliko elemenata koji su najrelevantniji za realizaciju postavljenih ciljeva članka.

2. ZAKONSKO ODREĐENJE ZATVORSKOG SUSTAVA

U Republici Hrvatskoj (u daljem tekstu RH) i ostalim zemljama regije djelatnost zatvorskog sustava je regulirana zakonima. U RH Zakonom o izvršavanju kazne zatvora. U ostalim zemljama regije zakonima sličnog naziva (u daljem tekstu ZIKZ za sve zemlje regije). Najviše sličnosti naziva zakona RH ima Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti Crne Gore. U BiH, Sloveniji i Srbiji zemlje regije pod nazivom zakona o izvršavanju kaznenih (krivičnih, kazenskih sankcija): Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, Zakon o izvršavanju kazenskih sankcija i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija.

U konstitutivnim dijelovima BiH (entitetima i Distriktu Brčko) nazivi zakona su usklađeni sa državnim: Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske i Zakon o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine. U Srbiji je posebnost da pored Zakon o izvršenju krivičnih sankcija postoji i Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala. Naziv makedonskog zakona se izdvaja, razlikuje u odnosu na nazive zakona spomenute tri zemlje obzirom da je u njegovom nazivu izostavljen pridjev kaznene (krivične) sankcije - Zakon za izvršavanje na sankciite.

Razmatranje ispravnosti naziva navedenih zakona je značajno ali nije predmet ovog članka obzirom da nije relevantno za sagledavanje zakonskog određenja zatvorskog sustava sa sustavnog aspekta. Kompleksniji pristup razmatranja zakonskih odredbi podrazumijeva analizu njihovih temeljnih odredbi. Među njima polazni značaj ima određenje cilja djelatnosti zatvorskog sustava.

Prema osnovnim odredbama, članka 3 ZIKZ RH „Glavna svrha izvršavanja kazne zatvora jest, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima, čime se pridonosi zaštiti društvene zajednice.“ Neupitan je

rehabilitacijski i humanistički cilj koji se njime promovira. Sporno je izostavljanje teorijskih postulata o penalizaciji koji predstavljaju *mainstream*.

„Dužnost uprava zatvora je da drže zatvorenima one za koje je sudska vlast odlučila da trebaju izgubiti svoju slobodu.“ (Coyle, 2002a.:78) „Zadaća vlasti zatvora je da izvrše sudsku presudu tako što će lišiti zatvorenika slobode.“ (Coyle, 2002a.: 90) Rehabilitacijski cilj koji se potencira u članku 3 ZIKZ RH je usuglašen sa citiranim teorijskim postulatima u članku 130 ZIKZ BiH „Cilj izvršenja kazne zatvora je da se kazne počinioci krivičnih djela kako je to odredio Sud, te da se zatvorenicima omogućiti da tokom izdržavanja kazne, kroz sistem savremenih vaspitnih mjera, usvoje društveno prihvatljive vrijednosti s ciljem lakšeg uključivanja u uslove života na slobodi i da se ponašaju u skladu sa zakonom i ispunjavaju dužnosti građanina.“ Ali se značajno razlikuje po tome što naglašava i penalizaciju.

Kao i hrvatski i crnogorski,* makedonski¹* i srbijanski* ZIKZ i naglašavaju samo rehabilitacijski cilj. Na sličan način i slovenski* ZIKZ određuje spomenuti cilj ali bez njegovog naglašavanja kao cilja ili svrhe.

Uočava se da samo ZIKZ BiH kao cilj djelatnosti zatvorskog sustava (izvršavanja kazne zatvora) naglašava i penalizaciju i rehabilitaciju, a da svi ostali izostavljaju penalizaciju. Postavlja se pitanje koji je pristup primjereniji? Djelatnost svakog sustava, pa tako i zatvorskog određuju postavljeni ciljevi njegovog postojanja, uspostave. Neporeciv je već spomenut teorijski postulat, afirmiran i u praksi da je cilj zatvorskog sustava penalizacija i rehabilitacija.

* Članak 3 ZIKZ Crne Gore: „Izvršenje krivičnih sankcija iz člana 1 ovog zakona ima za cilj da osuđeni tokom izvršenja krivične sankcije kroz sistem programa tretmana usvoji društveno prihvatljive vrijednosti radi ponovnog uključivanja u društvo.“

* Članak 14 ZIKZ Makedonije: „(1) Procesot na resocijalizacija na osudenite lica pretstavuva osnovna funkcija na kazneno-popravnata i vospitna-popravnata ustanova. (2) Celta na izvršuvanje na kaznata zatvor e osposobuvanje na osudenite lica da se vklučat vo opštestvoto so najdobri izgledi za samostoen život.“ („(1) Proces resocijalizacije osuđenih osoba temeljna je funkcija kaznionice i odgojne ustanove. (2) Svrha izdržavanja kazne zatvora je omogućiti osuđenim osobama integraciju u društvo s najboljim izgledima za samostalan život.“)

* Članak 43 ZIKZ Srbije: „Svrha izvršenja kazne zatvora je da osuđeni tokom izvršenja kazne, primenom odgovarajućih programa postupanja, usvoji društveno prihvatljive vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života posle izvršenja kazne kako ubuduće ne bi činio krivična dela.“

* Stavak 1 članka 14 ZIKZ Slovenije „(1) Izvrševanje kazni zapora in mladoletniškega zapora mora biti organizirano tako, da obsojencu in mladoletniku nudi programe in aktivnosti za izboljšanje kakovosti življenja in večjo socialno vključenost po prestani kazni.“ (Izvršenje kazne zatvora i maloljetničkog zatvora mora biti organizirano na način da se osuđenima i maloljetnicima nakon izdržane kazne omoguće programi i aktivnosti za poboljšanje kvalitete života i veću socijalnu uključenost.)

Sukladno tome, otvara se pitanje: koji je pristup primjereniji? Da li u ZIKZ BiH u kome su naglašena oba cilja ili u ostalim zakonima regije u kojima se izostavlja penalizacija? Da li se radi o tome da se penalizacija podrazumijeva te se izostavlja?

Polazište ovog članka je da je važnije da li ZIKZ predstavlja operacionalizaciju teorijskog postulata o penalizacijskom i rehabilitacijskom cilju djelatnosti zatvorskog sustava u odnosu na pitanje da li naglašava penalizaciju u formalnom smislu. Komparativna analiza sadržaja ZIKZ BiH i njegovih učinaka u praksi u odnosu na ostale zakone regije upućuje da među njima nema bitnih razlika koji se temelje na prednosti ZIKZ BiH koji u članku 130 naglašava oba spomenuta cilja. Očito je da se radi o tome da se penalizacija u zakonima ostalih zemalja regije podrazumijeva te se zbog toga izostavlja.

U praksi penalizacijski cilj provodi služba osiguranja koju čine djelatnici najčešće pod nazivom *pravosudni policajci* koji su u kaznenim tijelima zatvorskog sustava najbrojnija kategorija djelatnika.* Oni su u svim kaznenim tijelima djelatnici posebno ustrojstvenih cjelina. Rehabilitacijski cilj provode djelatnici službe tretmana koji predstavljaju neusporedivo broičano manji dio djelatnika zatvorskog sustava.

Teorijski opus djelatnosti tretmana je impozantan. U RH je najviše zastupljen u časopisima Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja i Kriminologija i socijalna integracija koji su matični za ovu djelatnost, kao i u drugima, među kojima najviše u Hrvatskom ljetopisu za kazneno pravo i praksu. Za djelatnost pravosudne policije ne postoji tzv. *matični* časopis.

Ovakvo stanje u teorijskoj domeni se uočava i u zakonodavnoj. Stavak 3 članka 27 aktualnog ZIKZ RH, kao i odredbe ranijih, prilično šturo određuje poslove osiguranja. Uočava se znatna razlika u određivanju poslova tretmana u stavku 4 istog članka, u kome se neusporedivo šire navodi opseg tretmanskih poslova. Između ostalog, njime se naglašava i potreban profil stručnjaka (socijalnih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika) za rad na ovim poslovima.

Zapostavljanje značaja uloge pravosudne policije uočava se i u praksi. Najvažnije je pitanje zapostavljanja osposobljavanja djelatnika sa visokom stručnom spremom. To potvrđuje najavljeno ponovno uvođenje dvogodišnjeg školovanja pravosudnih policajaca u Srednjoj policijskoj školi u Zagrebi u

* Može se reći oko 70%, pa i više djelatnika. Konkretniji statistički pokazatelji nisu publicirani. Autor ovog članka nema odobrenje za prezentaciju ove statistike u kaznenim tijelima u RH, kao ni mogućnosti dolaženja do podataka o tome u zemljama regije.

2022./2023. Obrazloženje za ponovno uvođenje ovog školovanja koje se provodilo u periodu od 1985. do 1999. i od 2011. do 2013. godine je bilo da je uočeno da je temeljni tečaj za osposobljavanje pravosudnih policajaca sa srednjom stručnom spremom nedovoljno te da je potrebna viša razina. Potpuno je izostavljeno pitanje osposobljavanja djelatnika na razini visoke stručne spreme.

Analiza navedene literature na kraju ovog članka upućuje da su svi članci o tretmanskoj tematici autora djelatnika zatvorskog sustava koji su po struci socijalni pedagozi, socijalni radnici i psiholozi. Isto tako, i brojnost ovih članaka upućuje na značaj autora ovog profila za izgradnju teorije. Jedino se može uočiti da se ne bave metodološkim problemima. Ova činjenica jasno ukazuje na ispravnost kontinuiteta odredbi aktualnog ZIKZ RH i ranijih zakona o naglašavanju značaja navedenih struka.* Neporeciva je i prepoznatljiva i uloga djelatnika spomenutih struka na praksu. Ona je svoj doseg pokazala donošenjem Priručnika za polaznike temeljnog tečaja - Psihosocijalni tretman 2022. godine. Ovaj priručnik je rezultat radnog entuzijazma djelatnika ovih struka i predstavlja rezultat operacionalizacije teorijskih postulata u praksi tretmanske djelatnosti. On predstavlja neporecivi argument povezanosti teorije i prakse u tretmanskoj djelatnosti zatvorskog sustava.

Navedeno ukazuje na značaj pitanja odabira stručnog profila djelatnika pravosudne policije sa visokom stručnom spremom. Samo stručno-kompetentni djelatnici mogu da iniciraju konstituiranje teorije ove djelatnosti. Ovaj problem nije uočen. On nije rješiv u kraćem vremenskom periodu. Moguća prva faza bi mogla biti pokretanje stručnog časopisa za ovu djelatnost koji bi se postupno profilirao kao teorijsko-stručni. Konstituiranje teorije je preduvjet, slično kao i u tretmanskoj djelatnosti, za donošenje priručnika za pravosudnu policiju.

* „Za obavljanje stručnih poslova tretmana predvidjet će se dovoljan broj stručnjaka socijalnih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika.“ – članak 27, stavak 4 ZIKZ RH (NN, br. 14/2021)

3. ZATVORSKI SUSTAV KAO SEGMENT SIGURNOSNOG SUSTAVA

U teoriji i praksi zatvorski sustav se doživljava kao dio, segment pravosudnog sustava. Ono se temelji na temeljnom teorijskom postulatu, da je u demokratskim društvima zatvorski sustav dio kaznenog pravosuđa i da je pod civilnom kontrolom.

Spomenuta civilna kontrola podrazumijeva isključivanje utjecaja vojske i policije na upravljanje ovim sustavom. Obzirom da je unutarnja sigurnost primarna uloga policije, a vanjska vojske, posebno se potencira značaj razdvajanja uloge policije i zatvorskog sustava.*

Spomenuto teorijsko polazište je uvjetovalo zanemarivanje uloge zatvorskog sustava kao institucije sigurnosnog sustava. Jedan od rijetkih radova koji aktualizira ulogu zatvorskog sustava u sustavu sigurnosti je diplomski rad *Vloga zavora v sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije* (Ivanc, 2004). Osnovno polazište ovoga rada su teorijska stajališta eminentnog, najpoznatijeg slovenskog znanstvenika Antona Grizolda iz područja sigurnosnih znanosti. Prema Grizoldu slovenski sustav nacionalni sigurnosti se sastoji od tri temeljna elementa: obrane, unutarnje sigurnosti i zaštite i spašavanja. U daljoj razradi kao institucije unutarnja sigurnosti navodi policiju, sigurnosne i obavještajne službe, nadzorne, pravosudne i inspeksijske organe.

Mojca Ivanc je u okviru ove strukture institucija unutarnje sigurnosti u sastav pravosudnih organa dodala Upravu za kaznene sankcije i Zavode za prestajanje kazni zavora. Posebno je značajno da naglašava da se i u Rezoluciji o strategiji nacionalne sigurnosti* jasno navodi da su spomenute institucije,

* „Kada se govori o odvojenosti funkcija, važno je da postoji jasna organizacijska odvojenost između policije i uprave zatvora. Policija je, uopćeno govoreći, odgovorna za istraživanje zločina i uhićenje kriminalaca. Onog trenutka kada osoba biva zadržana ili uhićena, on ili ona se treba u što kraćem roku pojaviti pred sudskim tijelom, i stoga bi trebala biti poslana u istražni pritvor zatvorske službe. U većini zemalja upravljanje policijom spada pod Ministarstvo unutarnjih poslova, dok je upravljanje zatvorima u nadležnosti Ministarstva pravde. Ovo je jedan od načina da se osigura odvojenost ovlasti i da se naglasi uska veza koja treba postojati između sudske vlasti i zatvorskog sustava.“ (Coyle, 2002a: 17)

* Diplomski rad M.Ivanc se zasniva na tadašnjoj Rezoluciji o strategiji nacionalne sigurnost iz 2001. godine. U aktualnoj slovenskoj strategiji pod istim nazivom nema promjena u svezi ovog pitanja. „Sustav unutarnje sigurnosti predstavljaju nositelji institucionalnih sigurnosnih zadataka. Osim represivnih tijela, u ovaj sustav uključena su i pravosudna i druga državna tijela i institucije koje obavljanjem svojih zadaća pridonose unutarnjoj stabilnosti i

među kojima i pravosudni organi, elementi sustava unutarnje sigurnosti. U zaključku rada autorica navodi: „Zavodi za izvršenje kazne zatvora koji djeluju u nadležnosti Ministarstva pravosuđa sastavni su dio sustava nacionalne sigurnosti.“ (Ivanc, 2004: 67)

U srbijanskoj strategiji nacionalne sigurnosti je najočitije naglašeno da je zatvorski sustav dio sustava nacionalne sigurnosti. Kao i u slovenskoj, kao segment pravosuđa.* Pored toga, navodi se i uloga „službe za obezbeđenje u zavodima za izvršavanje i pravosudne straže.“** Kao što je poznato, spomenuta služba i straža u RH se naziva pravosudna policija. Posebnost srbijanske strategije je što se samo u njoj naglašava uloga ovog, po broju djelatnika, najvećeg segmenta zatvorskog sustava.

I u makedonskoj Nacionalnoj koncepcija za bezbednost i odbrana, dokumentu koji ima isto značenje kao spominjane strategije nacionalne strategije, navodi se uloga pravosuđa.* U Bosni i Hercegovini Sigurnosnom politikom Bosne i Hercegovine,* konceptualno-doktrinarnim dokumentom koji se odnosi na sigurnost, također, se naglašava uloga pravosuđa.* U crnogorskoj Strategiji nacionalne bezbjednosti je izostavljeno navođenje zatvorskog sustava kao segmenta sigurnosnog sustava. U svim analiziranim strategijama se može podrazumijevati da su zatvorski sustavi integralni dio pravosuđa te da se i ne moraju navoditi. U crnogorskoj Strategiji se spominju

sigurnosti.“ (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije , Uradni list RS, št. 59/19, str. 13)

** „Drugi subjekti značajni za nacionalnu bezbednost jesu organi državni uprave i institucije nadležne za spoljne poslove, pravosuđe, ...“ (Strategija nacionalne bezbednosti, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 94/2019)*

** „Izvršni deo sistema nacionalne bezbednosti izvršava zadatke u zavisnosti od vrste i načina ispoljavanja izazova, rizika i pretnji bezbednosti, angažovanjem: vojnih i policijskih snaga, službi bezbednosti, vatrogasno-spasilačkih jedinica, jedinica civilne zaštite, komunalne milicije, carine, službe za obezbeđenje u zavodima za izvršavanje krivičnih sankcija, pravosudne straže, ...“ (Isti izvor)*

** „Provedba većine aktivnosti iz područja unutarnje sigurnosti temeljna je zadaća u kojoj resor unutarnjih poslova ima ključnu ulogu. Pravosuđe i drugi organi vlasti imaju svoje mjesto i ulogu, ...“ , točka 50 Nacionalna koncepcija za bezbednost i odbrana („Službeni vesnik na Republika Severna Makedonija“, br. 40/2003)*

** BiH nema jedinstveni konceptualno-doktrinarni dokument o obrani i sigurnosti, već dva, spomenutu Sigurnosnu politiku BiH i Obrambenu politiku BiH. Sve ostale zemlje regije imaju jedinstveni dokument, najčešće sa nazivom strategija nacionalne strategije.*

** „Realizacija reforme i unapređenje policijskog sistema, te unapređenje pravosudnog sistema i strukture, ostat će prioritet u cilju jačanja vladavine prava i unutarnje sigurnosti.“ Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine, str.9, http://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politika%20BiH.pdf*

tužilaštva i sudovi kao elementi sigurnosnog sustava,* ne koristi se pojam pravosuđa ili pravosudnog sustava te slijedi spomenuti zaključak.

U RH se Strategijom nacionalne sigurnosti se naglašava uloga pravosuđa, uključujući i tijela iz njihova djelokruga ali kao dio sustava domovinske sigurnosti.* Na prvi pogled može se zaključiti da je hrvatska strategija u svezi ovog pitanja specifična. Važno je istaknuti da nema razlike u značenju pojmova *nacionalna sigurnost* i *domovinska sigurnost*. Ova dva pojma su sinonimi, imaju isto značenje. Bez ulaženja u širu raspravu koja ne samo da prevazilazi opseg, već i predmetni okvir ovog članka, dovoljno je istaknuti dva polazna argumenta ove tvrdnje. Prvi, da je u strategiji RH jasno određeno da su postojeće institucije nacionalne sigurnosti elementi domovinske. Drugi, koji nije toliko uočljiv, da je preuzimanje koncepta domovinske sigurnosti odraz uvažavanja *mainstreama* koji je promovirala američka doktrina o potrebi i značaju veće koordinacije subjekata obrane i sigurnosti.

Spomenuti *mainstream* je usvojen u gotovo svim zemljama članicama NATO i EU te je razumljivo i u RH. Sporno je, jedino, da li ima smisla uvoditi još jednog termina *sustav domovinske sigurnosti* sa ciljem potenciranja veće koordinacije subjekata nacionalne sigurnosti. Poznato je da dualnost nije poželjna u bilo kojem sustavu, pa tako i u sigurnosnom. Također, i na metodološkoj razini promišljanja, je poznata pogreška određivanja istog pojma sa dva različita termina, kao u ovom slučaju. Isto tako je poznata i pogreška određivanja dva ili više različitih pojmova sa istim terminom. Neupitno je da je termin jezični iskaz pojma.

Strategija nacionalne sigurnosti RH ukazuje da je zatvorski sustav dio sigurnosnog sustava unutarnje sigurnosti. Za ovo određenje nije toliko bitno da li se sustav zatvorskog sustava samostalno ili kao dio unutarnje sigurnosti tretira kao dio *sustava nacionalne* ili *domovinske sigurnosti*. Najvažnije je

* „Sistem nacionalne bezbjednosti čine osnovni i posebni elementi. Osnovni elementi sistema su: Skupština Crne Gore, Predsjednik Crne Gore, Vlada Crne Gore, Savjet za odbranu i bezbjednost, tužilaštva i sudovi, snage bezbjednosti (Vojska Crne Gore i policijske snage) i obavještajno-bezbjednosni sektor.“ *Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore*, „Službeni list Crne Gore“, br. 85/18

* „Sustav domovinske sigurnosti činit će središnja državna tijela nadležna za poslove obrane, unutarnjih i vanjskih poslova, civilne zaštite, financija i pravosuđa, uključujući tijela iz njihova djelokruga te tijela sigurnosno-obavještajnog sustava.“ *Poglavlje Uspostava i razvoj sustava domovinske sigurnosti, Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske* („Narodne novine“, br. 73/2017)

razumijevanje da je spomenuta terminološka dualnost afirmirana i u praksi te da ju treba prihvatiti. Nije realno očekivati ni skoriju promjenu obzirom da je koncept domovinske sigurnosti konkretiziran i Zakonom o domovinskoj sigurnosti.

Za izgradnju teorije zatvorskog sustava bitno polazište predstavlja obrazloženo njegovo konceptualno-doktrinarno određenje kao institucije unutarnje sigurnosti u sustavu nacionalne (domovinske) sigurnosti. Pored obrazloženog problema dualnosti naziva sigurnosnog sustava na razumijevanje njegove konceptualno-doktrinarne postuliranosti utječe i što se Strategija nacionalne strategije naziva kao strateški ili strategijski dokument.* Gotovo da je potisnut termin konceptualno-doktrinarni. Zbog toga se ne može o problemu dualnosti, kao prethodno razmatranog odnosa nacionalna – domovinska sigurnost. Sa metodološkog aspekta, problem je isti, radi se o već obrazloženoj pogrešci kada se isti pojam određuje sa dva ili više različita termina.

Ovaj problem je posljedica neuočavanja razlika između pojmova koncepcija, doktrina i strategija obrane i sigurnosti. (Šimić, 2021) Pored toga, on je i rezultat prihvaćanja terminologije NATO i EU, prema kojoj se dokumenti konceptualno-doktrinarne razine nazivaju strategijski ili strateški. Bez ulaženja u šire razmatranje ove kompleksne problematike za teoriju i praksu zatvorskog sustava je bitno razumijevanje njihovog značenja. Polazni značaj ima uočavanje da je to pojam koji se u praksi izražava terminološki kao konceptualno-doktrinarna ili strategijska (strateška) dokumenta.

Daleko je važnije pitanje da u teoriji i praksi zatvorskog sustava ne dođe do banaliziranja i trivijalizacije značenja strategijskog promišljanja. Jednostavno rečeno da ostane na razini obrazloženog prepoznavanja značaja zatvorskog sustava u sustavu nacionalne sigurnosti. Sustavno i strategijsko promišljanje je usko povezano ali se i razlikuje.

Bit sustavnog promišljanja je potenciranje uravnoteženog razvoja svih njegovih elemenata, sastavnica. Bez te razine promišljanja nema razvoja zatvorskog sustava. Strategijsko je kompleksnije. Ono može značajnije da odredi perspektivu razvoja sustava. Primjerice, strategijska vizija u pogledu

* *Prevladava naziv strateški. Razlikovanje ova dva termina je slično kao kod razlikovanja termina filozofsko i filozofijsko. Kada se upotrebljava naziv filozofsko misli se na stajalište određenog filozofa, primjerice Hegela o dijalektici. Korištenje termina filozofijsko upućuje na opće prihvaćenu teoriju, stajalište u filozofiji. Zbog navedenog, prihvatljivije je korištenje termina strategijski dokument.*

trenda privatizacije. Ovaj trend je sve izraženiji u zatvorskim sustavima u više zemalja, u SAD, Velikoj Britaniji i drugim zemljama. Od iznimne važnosti je donošenje odluke o ovom pitanju. Da li da se pristupi privatizaciji, kao i u kom opsegu. Nije isto pitanje da li se radi o privatizaciji kaznionica i zatvora u cjelini ili samo pojedinih segmenta. Primjerice, da li da se unutarne i vanjsko osiguranje kaznionica i zatvora povjeri privatnim zaštitarskim tvrtkama?

4. MENADŽMENT ZATVORSKOG SUSTAVA

Pored sagledavanja zakonskih, konceptualno-doktrinarnih osnova zatvorskog sustava, razumijevanje njegove suštine podrazumijeva i razmatranje njegovog menadžmenta. Ovo pitanje je zahtjevnije u odnosu na spomenuta prva dva. Polazna otegotna okolnost je što je u teoriji i praksi menadžmenta u RH, kao i u zemljama regije nije prepoznato da pojam menadžmenta ne može biti zamjena za pojmove upravljanja, rukovođenja i zapovijedanja. (Šimić, 2019)

Za menadžment zatvorskog sustava je najvažnije razlikovanje pojmova upravljanje i rukovođenje. Pojam upravljanja je širi pojam od rukovođenja. Upravljanjem se usmjerava zatvorski sustav u cjelini a rukovođenjem djelatnost njegovih segmenata (uprave, zatvora, kaznionica, centara za dijagnostiku i izobrazbu). U tim procesima rukovodeća osoba može biti i u dvostrukoj ulozi rukovodećoj i upravljačkoj. Primjerice, ravnatelj Uprave za zatvorski sustav upravlja zatvorskim sustavom i rukovodi Upravom.

Upravljanje je širi pojam od rukovođenja. Upravljanjem se usmjerava sustav u cjelini a rukovođenjem djelatnost konkretne institucije. U praksi se doživljava i kao nadređeni pojam. Značajno je naglasiti i da su ova dva pojma i povezana. Uspješnost upravljačke funkcije, između ostalog, ovisi i od rukovoditeljske. Tako, primjerice, uspješnost upravljanja zatvorskim sustavom je u korelaciji sa kvalitativnim značajkama rukovođenja Upravom za zatvorski sustav. Može se zaključiti da ovaj odnos u hijerarhijskom smislu nije jednosmjernan.

Upravljanje i rukovođenje su funkcije organizacije te je razumijevanje odnosa između upravljanja i rukovođenja važno pitanje i za teoriju i praksu menadžmenta zatvorskog sustava. „Upravljanjem se određuje ciljevi koje treba ostvariti u određenom vremenskom periodu, način ostvarenja ciljeva i druga bitna pitanja koja usmjeravaju funkcioniranje određenog sustava. Svi organizacijski propisi se donose funkcijom upravljanja. Pravilnici iz bilo koje

oblasti su samo neki propisi koji se donose funkcijom upravljanja. Tako primjerice, ministar pravosuđa donosi pravilnike* kojima se usmjerava funkcioniranje kaznenih tijela,* a ravnatelj Uprave za zatvorski sustav naputke i druge akte.“ (Šimić, 2019: 59)

Značajno je uočiti postojanje razlika između upravljanja zatvorskim sustavom u odnosu na ono koje se provodi u samom sustavu. Spomenute ovlasti ministra pravosuđa je prepoznatljiva manifestacije upravljanja ovim sustavom kao sastavnicom pravosuđa. Posebno važnu ulogu upravljanja ovim sustavom ima Vlada RH. Najočitiiji dokaz te uloge je donošenje Vladine Uredbe,* na temelju koje je Uprava za zatvorski sustav spojena sa Sektorom za probaciju te je izvršavanje kaznenopravnih sankcija i mjera objedinjeno u Upravi za zatvorski sustav i probaciju. Pored toga, očituje se i nadzorom rada ovog sustava. Najvažnije je praćenje godišnjih izvješća rada zatvorskog sustava od strane Sabora. Isto tako, provodi se i nadzornom funkcijom Pučkog pravobranitelja i drugih institucija.

Pored navedenog, značajno je razlikovanje i između rukovođenja i zapovijedanja.* U zatvorskom sustavu zapovijedanje nema prioritetnu ulogu kao u vojnim i policijskim postrojbama, ono je manje zastupljeno. No i pored toga, postoje prepoznatljivi elementi zapovijedanja pravosudnom policijom. Primjerice, izdavanje dnevnih zapovijedi pravosudnim policajcima u kaznionicama i zatvorima. Spomenuto izdavanje zapovijedi provodi dežurni kaznionice i zatvora postrojenim policajcima. Ono se razlikuje u odnosu na izdavanje radnih naloga ostalim službenicima. Pored toga, hijerarhijski ustroj pravosudne policije je različit u odnosu na ostale djelatnike zatvorskog sustava. Šire razmatranje ove problematike nije predmet ovog članka.

* Člankom 176. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN br.: 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13) 13 pravilnika samostalno, dva uz suglasnost ministra zdravstva i jedan uz suglasnost ministra prosvjete.

* Kaznena tijela su: kaznionice, zatvori, odgojni zavodi i Centar za dijagnostiku. Pored njih u institucije zatvorskog sustava ubraja se i Centar za izobrazbu.

* Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, Narodne novine, broj 98/2017

* „Najčešće se poistovjećuje pojam rukovođenja i zapovijedanja, smatra se da je to ista funkcija organizacije, te je nebitno da li će se zvati rukovođenje ili zapovijedanje. ... Nije prihvatljivo obrazloženje da je to pitanje lingvističke naravi, jer se radi o naravi jednog procesa koji nije jednostavan za transformaciju u drugo značenje. U mnogim radovima zapovijedanje i rukovođenje su sinonimi, ti pojmovi se zamjenjuju u namjeri da se označi jedan proces.“ (Šimić, 2019:67)

U zatvorskom sustavu upravljanje i rukovođenje se provodi na tri razine: najvišoj, srednjoj i operativnoj.* Ovo provođenje nije isto na razini Uprave za zatvorski i institucija zatvorskog sustava. Već je spomenuto da je ravnatelj Uprave kao menadžer najviše razine u dvostrukoj ulozi, rukovođenja radom Uprave i upravljanja zatvorskim sustavom. Menadžeri srednje razine u Upravi rukovode radom sektora i sudjeluju u upravljanju zatvorskim sustavom. Primjerice, načelnik Sektora tretmana rukovodi radom te organizacijske jedinice i usmjerava i nadzire rad službi tretmana u kaznenim tijelima. Operativni menadžeri rukovode samo radom djelatnika svoje organizacijske jedinice. Oni nemaju kao menadžeri srednje razine podređene menadžere, zbog toga se i nazivaju *menadžeri prve linije*.

Radom kaznenih tijela menadžeri najviše razine su rukovoditelji koji se nazivaju upravitelji. U tim tijelima menadžeri srednje i operativne razine rukovode radom njihovih organizacijskih jedinica.

Postoji više mišljenja u teoriji menadžmenta koje bi menadžerske vještine bile osnovne, najvažnije. Kao osnovne najčešće se navode tehničke, komunikacijske i konceptualne. Zastupljenost tih vještina po razinama menadžmenta je različita, ali svaka od njih u odgovarajućoj mjeri je potrebna na svakoj razini menadžmenta. Tehničke vještine (stručna znanja u obavljanju zadataka) su najvažnije na operativnoj razini. Komunikacijske vještine (sposobnost komuniciranja, motiviranja i vođenja) su najvažnije na srednjoj razini, a konceptualne (sposobnost koordiniranja i integriranja svih organizacijskih interesa i aktivnosti) na najvišoj razini menadžmenta.

Ravnatelj uprave za zatvorski sustav kao top menadžer treba da posjeduje veću razinu konceptualnih vještina u odnosu na čelnike institucija zatvorskog sustava. Konceptualna znanja omogućuju ravnatelju da razumije funkcioniranje cjelokupnog sustava, kao i svakog pojedinog njegovog dijela.

Konceptualne vještine ravnatelja odnose se i na kreativnost i sposobnost razumijevanja zakonskog određenja zatvorskog sustava kako je obrazloženo u prvom dijelu članka. Isto tako i na poimanje koncepcijsko-doktrinarne uloge zatvorskog sustava kao segmenta sustava nacionalne sigurnosti, kao i da ima strategijsku viziju razvoja ovog sustava. Spomenuta koncepcijsko-doktrinarna i strategijska promišljanja su najzahtjevnija, obzirom da je to razina više

* U literaturi najviša razina menadžmenta se naziva i vrhovni menadžment, strategijska razina, top menadžment (top management). Srednja razina se naziva i (Middle Management), taktički menadžment. Operativna razina se naziva niža ili najniža razina menadžmenta, (first level supervisors), (Lower ili First-line Management).

apstrakcije. U teoriji se konceptualne vještine nazivaju i vještine poimanja, a odnose se na poimanje uloge pojedinačnih dijelova sustava i stvaranje skladnosti između dijelova i cjeline sustava. Ravnatelj kao top menadžer treba da posjeduje konceptualna znanja i vještine definiranja vizije i strategije razvoja zatvorskog sustava.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Može se zaključiti da je ostvaren teorijski i praktični cilj članka. S teorijskog aspekta dati su elementi koji afirmiraju sustavni pristup razmatranja teorijskih postulata zatvorskog sustava. U prvom dijelu članka je objašnjeno da je dostignuta razina teorije i prakse uvjetovala donošenje odredbi Zakona o izvršenju kazni zatvora kojima je zapostavljena uloga pravosudne policije. U drugom dijelu je ukazano da je zatvorski sustav segment sigurnosnog. Nedvosmisleno jasno je dokazano da je ovo određenje utemeljeno na konceptualno-doktrinarnoj razini. Isto tako, u ovom dijelu članka, je naglašen i značaj strategijskog promišljanja ovog sustava. U trećem dijelu članka je razmatran menadžment zatvorskog sustava. Objašnjena je potreba razlikovanja upravljanja i rukovođenja. Obrazloženo je da top menadžment treba da posjeduje, između ostalog, i što više konceptualnih znanja i vještina razumijevanja razmatranih pitanja koja su navedena u prvom i drugom dijelu članka.

Neupitan je značaj pokrenutih pitanja za dogradnju, profilaciju teorije zatvorskog sustava. Obzirom na kompleksnost i značaj razmatrane tematike članak ima za cilj da inicira raspravu i dalja potpunija istraživanja.

LITERATURA

1. Antolović, Lj., Barić, M. i Devčić, S. (2021): *Sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana – izazovi u izvršavanju*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 28, broj 2/2021, str. 569-601.
2. Coyle, A. (2002): *Ljudska prava u upravljanju zatvorima i kaznionicama - Priručnik za osoblje zatvora*, Međunarodni Centar za zatvorske studije, London https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/serbo-croat_version.doc
3. Coyle, A (2002): *Upravljanje zatvorima u vremenu promjena*, Međunarodni Centar za zatvorske studije, London, 2002.<https://pjp.eu.coe.int/documents/41781569/42171350/Andrew+Coyle+Upravljanje+zatvorima+u+vremenu+promjena.pdf/5ec79836-8471-42e6-a9be-dd2dcbf7>
4. Grupa autora – (2022) *Prirucnik za polaznike temeljnog tečaja - Psihosocijalni tretman*, Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav i probaciju, Centar za izobrazbu
5. Ivanc, M. (2004): *Vloga zapora v sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije – Diplomsko delo*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Ivanc-Mojca.PDF>
6. Jeđud, I. (2007): *Alisa u zemlji čuda - kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 43, br. 2, str. 83-101
7. Josipović, M., Babić V. (2006): *Komentar zakona o izvršavanju kazne zatvora*, Novi informator, Zagreb
8. Jukić, R i Sabljo, M. (2017): *Penološka andragogija – zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika*, Andragoški glasnik: Vol 21, Broj 1-2, 2017., str. 27-36
9. Kalauz, I. (2015): *Zatvorski sustav u Republici Hrvatskoj - Završni rad*, Veleučilište u Šibeniku, Šibenik <https://repositorij.vus.hr/islandora/object/vus:128>
10. Korać, H. (2010): *Penologija*, Pravni fakultet u Kiseljaku file:///C:/Users/Admin/Downloads/pdfcoffee.com_hana-korac-penologija-pdf-pdf-free.pdf
11. Korać, H. i Begović, A. (2020): *Kriza kazne zatvora i pojava alternativnih mjera i sankcija*, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku,

- Univerzitetska hronika, br. 3/2020
<https://casopis.fmpe.edu.ba/images/casopis/3/3-6.pdf>
12. Kovčo, I. (2001): *Kazna zatvora - zašto i kuda?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 8, broj 2/2001, str. 117-136
 13. Kokić Puce, Z. i Kovčo Vukadin, I. (2006).: *Izvršavanje alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str. 745-794
 14. Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Balenović, M. (2009): *Uspostava probacijskog sustava - novi izazov za Hrvatsku?* Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 16, broj 2/2009, str. 711-751.
 15. Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Maloić, S. (2011): *Izazovi u izgradnji probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 18, broj 2/2011, str. 717-735.
 16. Lučić-Ćatić, M. (2011): *Challenges in Conducting Prison Research*, Criminal Justice, Year XI, Issue 5-6, 2011. P. 59-73
 17. Mejovšek, M. (1998): *Kibernetički model penološkog tretmana*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 34, br. 1, str. 31-38
 18. Mihoci, M. (2006): *Sigurnost kaznionica i zatvora*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str. 879-905.
 19. Maloić, S. (2013): Menadžment u organizacijama kaznenopravnog sustava – vrijeme promjena. Praktični menadžment, vol 4, br. 1, str.50-59
 20. Macanović, N. i Stanković, A. (2014): *Pogled na kaznu i nagradu u funkciji resocijalizacije osuđenih lica*, Kriminalističke teme, Vol 14, br. 3-4 (2014), str. 69-76
 21. Maloić, S. i Brkić, G. (2019): *Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?*, Kriminologija i socijalna integracija Vol 27, 100 — 119.
 22. Maloić, S. i Jandrić, A. (2006): *Zatvor kao izbor - paradoksalna istina*, Kriminologija i socijalna integracija Vol 15 br. 2, 1–100 <https://hrcak.srce.hr/99065>
 22. Maloić, S., Šimpraga, D. (2014): Unapređenje izvršavanja probacijskih poslova. Praktični menadžment, vol 5, br. 1, str.127-134
 23. Mikšaj-Todorović, Lj. i Buđanovac, A. (2000): *Faktorska analiza upitnika o institucionalnom penološkom tretmanu*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 36, br. 2, str. 185-204
 24. Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. i Brgles, Ž. (1998): *Rehabilitacijski programi u institucijama u hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 34, br. 1, str. 83-92

25. Mikšaj-Todorović, Lj. i Damjanović, I. (2000): *Mogućnosti primjene kibernetičkog modela institucionalnog penološkog tretmana u Republici Hrvatskoj*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 36, br. 2, str. 109-122
26. Rajić, S. (2005): *izvršavanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi Alternativne sankcije u RH - stanje i perspektive*, Kriminologija i socijalna integracija. Vol. 13 (2005) br. 1, 119-132
27. Stančić, V. (1996): *Edukacijsko-rehabilitacijska znanost na kontinuumu znanstvenosti*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 32, br. 1, str. 1-12
28. Stančić, V. (1999): *Formula edukacijsko- rehabilitacijske znanosti*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 35, br. 2, str. 161-171
29. Stančić, V. (2000): *Načelo suportivnosti u različitim vrstama reanaliza u edukacijsko-rehabilitacijskoj znanosti*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 36, br. 1, str. 1-8
30. Stevanović, Z. (2012): *Zatvorski sistemi u svetu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2012
31. Šimić, D. (2019): *Pojam menadžmenta u oblasti odbrane i sigurnosti (bezbednosti)*, Defendologija MNE, Vol. 4, No. 7-8 (2019), 57-70
32. Šimić, D. (2020): *Pojam sigurnosnih, odbrambenih i vojnih znanosti*, Defendologija MNE, Vol. 6, No. 10 (2020), 63-87
33. Šimić, D. (2021): *Pojam koncepcije, doktrine i strategije obrane i sigurnosti*, Defendologija MNE, Vol. 7, No. 11-12 (2021), 31-51
34. Špero, J. i Brkić, G. (2021): *Deset godina probacijske službe u Republici Hrvatskoj – izazovi, uspjesi i vizija daljnjeg razvoja službe*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 28, broj 2/2021, str. 603-628.
35. Vareško, M. (2018): *Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora – Završni rad*, Fakultet ekonomije i turizma, Pula
36. Žakman-Ban, V. i Mlinarić, R. (1996): *Epistemološki i metodološki problemi u kriminološko-penološkim istraživanjima*, Kriminalna i socijalna integracija. Vol. 3 (1996) 2, 29-37

ZAKONI I DOKUMENTA

1. *Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020.*, Vlada RH, Zagreb, 2. rujna 2021.
2. *Nacionalna koncepcija za bezbednost i odbrana*, „Službeni vesnik na Republika Severna Makedonija“, br. 40/2003
3. *Pravilnik o tretmanu zatvorenika*, Narodne novine, br. 123/2021
4. *Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije*, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 59/19
5. *Strategija nacionalne bezbjednosti Crne Gore*, „Službeni list Crne Gore“, br. 85/18
6. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 94/2019
7. *Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine*, http://www.mod.gov.ba/slike2014/02.28.20_1_Sigurnosna%20politik a%20BiH.pdf
8. *Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 73/2017
9. *Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa*, Narodne novine, br. 98/2017
10. *Zakon BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera*, "Sl. glasnik BiH", br. 22/2016 - prečišćen tekst
11. *Zakon o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 31/11
12. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije BiH", br. 44/1998, 42/1999, 12/2009 i 42/2011 (neslužbeni prečišćeni tekst)
13. *Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske*, "Sl. glasnik RS", br. 63/2018
14. *Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti* ("Službeni list Crne Gore", br. 036/15 od 10.07.2015, 018/19 od 22.03.2019)
15. *Zakon o izvršavanju kazne zatvora*, Narodne novine, br. 14/2021
16. *Zakon za izvršivanje na sankciite*, Služben vesnik na Republika Severna Makedonija, br. 99/2019
17. *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (neuradno prečišćeno besedilo)*, Uradni list RS, št. 22/00, št. 113/05, št. 70/06, št. 110/06, št. 76/08, št.

- 40/09, št. 9/11, št. 96/12, št. 109/12, št. 54/15, št. 11/18, št. 200/20, št. 141/22
18. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija*, "Sl. glasnik RS", br. 55/2014 i 35/2019,
 19. *Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala*, "Službeni glasnik RS", br. 72/2009, br. 101/2010
 20. *Zbirka međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora: dokumenti UN*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 1/2010, str. 370-396.